

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อประเมินค่าหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงค์ประพันธ์ ที่ตีพิมพ์เป็นรูปเล่มมาจนถึงปี พ.ศ. 2487 และมีอยู่ในคูนัยนราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ จำนวน 907 รายการ

เพื่อให้การวิจัยครั้งนี้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีดำเนินการค้นคว้าวิจัยไว้เป็นลำดับขั้นดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการจัดตั้งคูนัยนราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ จากหนังสือ บทความในวารสารและเอกสารอื่น ๆ ตลอดจนสนธิสัญญาเจ้าหน้าที่ที่มีส่วนร่วมในการจัดตั้งคูนัย
2. ผู้วิจัยได้ศึกษาพระประวัติ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงค์ประพันธ์ จากหนังสือ บทความในวารสาร หนังสือพิมพ์ และเอกสารอื่น ๆ เพื่อทราบถึงพระประวัติส่วนพระองค์ การศึกษา การปฏิบัติหน้าที่ราชการ ตลอดจนพระปรีชาสามารถในด้านต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประวัติ ความเป็นมาของการจัดตั้งคูนัยนราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์
3. จัดทำเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายาก เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างตารางประเมินค่า โดยสร้างจากข้อมูลประเภทสิ่งพิมพ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ และจากการสนธิสัญญาผู้ทรงคุณวุฒิทางด้านหนังสือหายากของไทย
4. สืบหาหนังสือภาษาไทยส่วนพระองค์ของพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนคราธิพงค์ประพันธ์ ในคูนัยนราธิปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่มีคุณสมบัติตามขอบเขตที่ได้ระบุไว้
5. ประเมินค่าหนังสือดังกล่าวตามเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายากที่สร้างขึ้น ซึ่งในการประเมินค่าครั้งนี้ผู้วิจัยได้บันทึกรายละเอียดทางบรรณานุกรมของหนังสือแต่ละเล่มลงในบัตรขนาด 3" x 5" พร้อมทั้งให้รายละเอียดเพิ่มเติมว่าหนังสือเล่มนั้นมีเนื้อหาเล่าข่าวฮาไต และเป็นหนังสือหายากประเภทใดบ้าง หนังสือหายากเล่มหนึ่ง ๆ อาจมีคุณสมบัติของหนังสือหายากได้มากกว่า 1 ประเภท

6. นำรายละเอียดจากการสำรวจหนังสือแต่ละเล่มมาชดรอยคคะแนน (Tally) ลงใน ตารางประเมินค่าหนังสือหายาก จากนั้นรวมชดรอยคคะแนนใส่ไว้ในช่องความถี่ในตารางประเมินค่า

สำหรับการประเมินค่าหนังสือหายากนั้น ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างเกณฑ์การ ประเมินค่าหนังสือหายากขึ้น โดยมีการดำเนินการตามลำดับขั้นดังนี้

ขั้นที่ 1 ศึกษาถึงการละล้มหนังสือและลักษณะของหนังสือหายาก เพื่อกำหนดและจัดทำ เกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายาก

ขั้นที่ 2 นำเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายากให้อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยตรวจแก้ไข

ขั้นที่ 3 นำเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายากที่อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยตรวจแก้ไขแล้ว ให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหนังสือหายากของไทย มีอาทิ นักละล้มหนังสือ กรรมการประกวดหนังสือหายาก ผู้ค้าหนังสือเก่า ตรวจแก้ไขพร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม

ขั้นที่ 4 เขียนตารางประเมินค่าหนังสือหายาก

การดำเนินการสร้างเครื่องมือประเมินค่าหนังสือหายากทั้ง 4 ขั้นนี้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ขั้นที่ 1 ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือหายาก ความนิยมในการละล้ม- หนังสือ และลักษณะของหนังสือหายากจากงานเขียนของไทยและต่างประเทศ ดังรายชื่อต่อไปนี้
กำร ร สติกรกุล. ประวัติหนังสือและการพิมพ์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2523.

สุภรณ์ วัชรศิริธรรม. ปริทัศน์หนังสือหายาก. กรุงเทพฯ: กรมวิชาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, 2516.

อัมพร ทีชะระ. ห้องสมุดหนังสือหายาก. พระนคร: ภาควิชาบรรณารักษศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

Archer, H. Richard. Rare Book Collection. Chicago: American Library Association, 1965.

Cave, Roderick. Rare Book Librarianship. London: Clive Bingley, 1976.

Collectible Books: Some New Paths. New York: R.R. Bowker, 1979.

Dunkin, Paul Shaner. How to Catalog a Rare Book. 2d ed. rev. Chicago: American Library Association, 1973.

McMurtrie, Douglas C. The Book: The History of Printing & Book Making.

New York: Oxford University Press, 1980.

Peters, Jean. Book Collecting: A Modern Guide. New York: R.R. Bowker, 1977.

นอกจากนี้ผู้วิจัยยังได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการสะสมหนังสือ และลักษณะของหนังสือหายาก จากบทความทางวิชาการ โดยสำรวจจากวารสารของไทยและต่างประเทศ ดังรายชื่อต่อไปนี้

โลกหนังสือ

วารสารข่าวกรุง

วารสารศิลปากร

American Archivist

Canadian Library Journal

Journal of Library History

Library Quarterly

Library Trends

Wilson Library Bulletin

ขั้นที่ 2 ผู้วิจัยได้นำเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายากที่สร้างขึ้นให้อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัย ตรวจสอบแก้ไขให้เหมาะสม แล้วนำมาเขียนใหม่ให้สมบูรณ์ ซึ่งเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายากชุดแรกนี้ ได้พิจารณาคุณสมบัติของหนังสือหายากไว้ 4 ประเภท ได้แก่

1. หนังสือที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์พิมพ์
2. หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง (Reputations)
3. หนังสือเก่าที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม
4. หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง

คุณสมบัติทั้ง 4 ประเภทนี้ แบ่งย่อยเป็นรายละเอียดสำหรับการตัดสินในแต่ละลักษณะของหนังสือหายากได้ 15 ลักษณะ ดังนี้

1. หนังสือที่มีความสำคัญทางด้านประวัติศาสตร์พิมพ์ ประกอบด้วย
 - 1.1 หนังสือเก่าที่มีความสำคัญเป็นเอกสารปฐมภูมิด้านประวัติศาสตร์พิมพ์ของประเทศ
 - 1.2 หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด (Limited Editions)
 - 1.3 หนังสือฉบับพิมพ์ครั้งแรก หรือหนังสือที่พิมพ์จากต้นฉบับที่มีในหอสมุดแห่งชาติ

หอพระสมุดวชิรญาณ ราชบัณฑิตยสถาน และกรมศิลปากร

- 1.4 หนังสือที่พิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2485-2487
2. หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นก่อกล่าวขวัญถึง (Reputations) ประกอบด้วย
 - 2.1 หนังสือที่รัฐบาลประกาศให้เป็นหนังสือต้องห้าม
 - 2.2 หนังสือที่เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียว หรือเป็นผลงานส่วนน้อยที่แตกต่างไปจากผลงานส่วนใหญ่ของนักเขียนนั้น
 - 2.3 หนังสือที่กุขึ้น หรือเป็นการปลอมแปลงวรรณกรรม
 - 2.4 หนังสือซึ่งเล่นอ เรื่องราวเกี่ยวกับเรื่องเพศ หรือกระตุ้นความรู้สึกทางเพศ
3. หนังสือเก่าที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม ประกอบด้วย
 - 3.1 หนังสือเก่าที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันโดยมีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์
 - 3.2 หนังสือซึ่งใช้วัสดุมีค่า จัดทำอย่างประณีตสวยงาม (Deluxe Editions)
 - 3.3 หนังสือที่มีภาพประกอบที่มีคุณค่า
 - 3.4 หนังสือที่มีขนาดและรูปเล่มต่างไปจากธรรมดา
4. หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง ประกอบด้วย
 - 4.1 หนังสือที่มีภาพของผู้แต่ง หรือเจ้าของหนังสืออยู่ในเล่ม
 - 4.2 หนังสือที่มีบรรณสิทธิ์ (Bookplate) คือป้ายหรือตราประจำตัวของเจ้าของหนังสือ
 - 4.3 หนังสือฉบับที่มีลายมือชื่อ หรือข้อความที่เจ้าของเดิมเขียนไว้ในเล่ม

ขั้นที่ 3 ผู้วิจัยได้นำเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายากที่อาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยตรวจแก้ไข แล้วให้ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหนังสือหายากของไทยตรวจแก้ไข และให้ข้อ เสนอแนะอื่น ๆ เพิ่มเติม ผู้ทรงคุณวุฒิด้านหนังสือหายากของไทยที่ได้กรุณาตรวจแก้ไข เกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายาก ได้แก่ นักสะสมหนังสือ ผู้ค้าหนังสือเก่า และกรรมการประกวดหนังสือหายาก ซึ่งผู้วิจัยได้จากการศึกษา งานเขียนของ ช่าลี เอี่ยมกระสินธ์ (ม.ป.ป.: 207-239) และบทความในวารสารโลกหนังสือ (แม่ขวัญข้าว 2522: 94-97) จากนั้นอาจารย์ผู้ควบคุมการวิจัยได้พิจารณาความเหมาะสม และ เสนอรายนามผู้ทรงคุณวุฒิเพิ่มเติมดังต่อไปนี้

1. นายทรงวิทย์ แก้วศรี หัวหน้างานศูนย์ข้อมูลวารสารระหว่างชาติแห่งภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ กองหอสมุดแห่งชาติ และมีส่วนร่วมในการดำเนินงานจัดตั้งศูนย์นริธิป- เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

2. นายแพทย์ทวี ตันตวงษ์ นักสะสมหนังสือหายากที่มีชื่อเสียงของไทย และมีหนังสือเก่าแก่หายากอยู่ในครอบครองเป็นจำนวนมาก

3. ดร. ประเสริฐ ฤ นคร นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะ-จารึก และเอกสารโบราณ เคยเป็นกรรมการประกวดหนังสือหายากที่สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จัดขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2522

4. นายไพโรจน์ สุวรรณเสถียร นักสะสมหนังสือหายากที่มีชื่อเสียงของไทย และมีหนังสือเก่าแก่หายากอยู่ในครอบครองเป็นจำนวนมาก

5. ม.ล. มาดิศ ชุมสาย ราชบัณฑิต และกรรมการจัดพิมพ์เอกสารประวัติศาสตร์ดำเนินกิจการร้าน "เฉลิมนิล" ซึ่งเป็นร้านค้าหนังสือเก่าที่มีชื่อเสียงของไทย

6. นายมาดิศย์ ฮัศวรทรงศิริ เจ้าของและผู้จัดการร้านค้าหนังสือเก่า "เซ่งฮง" ซึ่งดำเนินกิจการค้าหนังสือเก่ามากกว่า 50 ปี

จากนั้นผู้วิจัยได้นำเอกสารประเมินค่าหนังสือหายากมา เียนใหม่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารชุดที่ส่งนี้ได้พิจารณาคุณสมบัติของหนังสือหายากไว้ 4 ประเภท ได้แก่

1. หนังสือที่มีความสำคัญทางด้านประวัติการพิมพ์
2. หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นที่กล่าวขวัญถึง (Reputations)
3. หนังสือเก่าที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม
4. หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง

คุณสมบัติทั้ง 4 ประเภทนี้ แบ่งย่อยเป็นรายละเอียดสำหรับตัดสินลักษณะของหนังสือหายากได้ 16 ลักษณะ ดังนี้

1. หนังสือที่มีความสำคัญทางด้านประวัติการพิมพ์ ประกอบด้วยหนังสือหายาก 5 ลักษณะคือ

- 1.1 หนังสือเก่าที่มีความสำคัญเป็นเอกสารปฐมภูมิด้านประวัติการพิมพ์ของประเทศไทย คือจัดพิมพ์ในช่วงระยะ 50-80 ปีแรกของพัฒนาการด้านการพิมพ์ในประเทศไทย (พ.ศ. 2379-2430 และ พ.ศ. 2431-2460)

1.2 หนังสือปกอ่อนประเภทบันเทิงคดี จากโรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือโรงพิมพ์อื่น ๆ ที่จัดพิมพ์หนังสือปกอ่อนประเภทเดียวกัน อาทิ โรงพิมพ์บางกอกน้อย โรงพิมพ์พานิชย์คุณผล โรงพิมพ์ไทย โรงพิมพ์ห้องสมุด และโรงพิมพ์โกลกสิทพรธรรมนาคร โรงพิมพ์เหล่านี้ได้จัดพิมพ์หนังสือ

ประโลมโลก* หรือนิทานกลอนออกจำหน่าย โรงพิมพ์ที่พิมพ์หนังสือออกจำหน่ายได้มากกว่า โรงพิมพ์อื่น ๆ คือ โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ หรือโรงพิมพ์วัดเกาะ ซึ่งเป็นโรงพิมพ์ที่มีชื่อเสียง รู้จักกันแพร่หลายในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โรงพิมพ์แห่งนี้ตั้งอยู่ริมถนนลำเพ็ญ ข้างวัดเกาะ หรือวัดเกาะแก้วสังการาม ซึ่งเป็นชื่อเดิมของวัดสัมพันธวงศ์ คนทั่วไปจึงนิยม เรียกโรงพิมพ์นี้ว่า โรงพิมพ์วัดเกาะ และเรียกหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์แห่งนี้ว่า หนังสือวัดเกาะ หนังสือดังกล่าวมีลักษณะรูปเล่มแบบเดียวกับหนังสือที่พิมพ์จากโรงพิมพ์ที่ตั้งขึ้นในยุคเดียวกัน คือมีขนาด 16 หน้ายก หนาราว 2-3 ยก พิมพ์ด้วยกระดาษปรี๊ฟ ราคาเล่มละสลึง ปัจจุบันแม้หนังสือปกอ่อนประเภทบันเทิงคดีดังที่กล่าวมาข้างต้นได้เสื่อมสูญไปตามกาลเวลา และความนิยมของตลาด แต่บุคคลทั่วไปที่สนใจใคร่รู้เกี่ยวกับหนังสือวัดเกาะ และเรื่องประโลมโลกของโรงพิมพ์วัดเกาะ ได้พยายามค้นหาหนังสือวัดเกาะ และเรื่องต่าง ๆ ที่พิมพ์จากโรงพิมพ์วัดเกาะ มาอ่าน เพื่อได้มีโอกาสรู้จักกับหนังสือวัดเกาะที่ยุคหนึ่งเคยเป็นที่กล่าวขวัญถึงอย่างกว้างขวาง (ชลดา เรื่องรักขลิขิต 2524: 109)

1.3 หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัด (Limited Editions) หรือหนังสือที่จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสต่าง ๆ หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัดนี้ จะจัดพิมพ์ด้วยกระดาษอย่างดี มีการเย็บปกเข้าเล่มอย่างประณีตบรรจง การจัดรูปเล่มสวยงามทั้งการออกแบบหน้าปกในตัวอักษร ภาพประกอบ และขนาดของหนังสือ หนังสือที่พิมพ์จำนวนจำกัดอาจจัดพิมพ์เพียง 10 ฉบับ หรือ 200 ถึง 500 ฉบับ แต่ไม่ควรเกิน 1,500 ฉบับ หนังสือทุกเล่มจะมีลำดับที่แจ้งไว้ที่หน้าปกในว่า หนังสือเล่มนี้จัดพิมพ์เป็นเล่มที่เท่าใด พร้อมทั้งลายมือชื่อ ผู้แต่ง หรือผู้จัดพิมพ์ (Almagnò 1975: 184) หนังสือที่มีการพิมพ์จำนวนจำกัดจะเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์ของหนังสือ ประวัติการพิมพ์ และการออกแบบหนังสือ โดยเฉพาะหนังสือซึ่งออกแบบโดยศิลปินผู้มีชื่อเสียงในอดีต จะมีอิทธิพลต่อการออกแบบหนังสือให้มีรูปเล่มสวยงามในปัจจุบัน (Wilson 1979: 143)

หนังสือที่จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสต่าง ๆ อาทิ งานวันครบรอบอายุ งานวันเกิด งานพระราชพิธี และงานศพ จัดเป็นหนังสือที่พิมพ์จำนวนจำกัด ทั้งนี้เพราะเจ้าภาพจัดพิมพ์ขึ้นโดยมี

* หนังสือประโลมโลก หมายถึง หนังสือที่มีเนื้อหาประเภทจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่แต่งเป็นร้อยกรอง มีเรื่องอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ต่าง ๆ ปรากฏอยู่ในเรื่อง โดยมุ่งให้ความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านมากกว่าจุดประสงค์อื่น (ชลดา เรื่องรักขลิขิต 2524: 89)

วัตถุประสงค์เพื่อแจกเป็นของขวัญแก่ผู้ไปร่วมงาน ซึ่งไม่มีจำหน่ายตามร้านขายหนังสือทั่วไป บางเล่มเป็นหนังสืออ้างอิง หนังสือสารคดีความรู้ที่มีประโยชน์ บางเล่มมีงานเขียนของผู้ทรงคุณวุฒิ หรือบุคคลสำคัญในสาขาวิชาต่าง ๆ ซึ่งผู้อ่านทั่วไปไม่สามารถค้นหาจากหนังสืออื่น ๆ ได้เลย (อัมพร ทีชะระ 2523: 17)

1.4 หนังสือฉบับพิมพ์ครั้งแรก หรือหนังสือที่พิมพ์จากต้นฉบับที่มีในหอพระสมุด-วชิรญาณ ราชบัณฑิตยสถาน และกรมศิลปากร ในแง่ของหนังสือหายาก หนังสือพิมพ์ครั้งแรกจะเป็นการเล่นข้อเท็จจริง ความคิดเห็น ประสพการณ์ หรือเจตนาที่แท้จริงที่สุดของผู้เขียน ซึ่งเป็นเอกสารปฐมภูมิที่จะช่วยให้ได้ข้อมูลที่ตรงตามเจตนาของผู้เขียน หรือตรงตามสภาพสังคมในยุคนั้น ได้มากกว่าฉบับพิมพ์ครั้งต่อ ๆ มา (อัมพร ทีชะระ 2523: 79-20)

หอพระสมุดวชิรญาณ ได้มีบทบาทสำคัญในการจัดหาต้นฉบับหนังสือเก่า และพิมพ์เผยแพร่ เรื่องที่คัดเลือกมาพิมพ์นั้นจะต้องมีสาระความรู้ และได้รับการตรวจสอบต้นฉบับจนเห็นว่าถูกต้อง จึงจัดพิมพ์ได้ ถ้าต้นฉบับคลาดเคลื่อน จะมีคำอธิบายประกอบ เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจผิด หนังสือที่จัดพิมพ์เผยแพร่นี้เรียกว่า "ฉบับหอพระสมุดวชิรญาณ" มีทั้งที่หอพระสมุดฯ พิมพ์จำหน่ายเอง หรืออนุญาตให้บุคคลทั่วไปจัดพิมพ์ในงานกุศล นอกจากนี้ยังอนุญาตให้โรงพิมพ์จัดจำหน่าย โดยมีข้อตกลงว่า ผู้จัดพิมพ์จะให้หนังสือเป็นค่า "ภาคหอพระสมุด" ร้อยละยี่สิบของจำนวนหนังสือที่พิมพ์ และจำหน่ายในราคาที่กรรมการหอพระสมุดฯ เห็นสมควร หนังสือแต่ละชื่อเรื่อง อนุญาตให้พิมพ์ครั้งเดียวเท่านั้น ถ้าจะพิมพ์ครั้งต่อไปจะต้องได้รับอนุญาตจากกรรมการหอพระสมุดฯ (อ่ำไพบ สันทรสิระ 2525: 128-129) หนังสือที่พิมพ์จากต้นฉบับที่มีในหอพระสมุด-วชิรญาณ ราชบัณฑิตยสถาน หรือกรมศิลปากร จะพิมพ์ตราสัญลักษณ์ของหอพระสมุดวชิรญาณ ราชบัณฑิตยสถาน หรือกรมศิลปากรไว้ที่หน้าปกหนังสือ

1.5 หนังสือที่พิมพ์ในช่วง พ.ศ. 2485-2487 ซึ่งเป็นช่วงสมัยที่มีการปรับปรุงการเขียนภาษาไทย ให้คงเหลือพยัญชนะเพียง 31 ตัว คือ ก ข ค ง จ ฉ ช ซ ญ ต ต ถ ท ธ น บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ล ว ล ห อ ฮ และตัด ใ (ไม้ม้วน) และ ฤ ฦ ฎ ออก ตัว ทธ ให้ใช้ ช แทน ตัว ญ ตัดเชิงล่างออก เป็นต้น (จางนงค์ ทองประเสริฐ 2519: 17-32)

2. หนังสือที่มีเนื้อหาเป็นก่อกล่าวขวัญถึง (Reputations) ประกอบด้วยหนังสือหายาก 4 ลักษณะ คือ

2.1 หนังสือที่รัฐบาลประกาศให้เป็นหนังสือต้องห้าม (Banned Book) ซึ่งกระทรวงมหาดไทยประกาศไว้ในราชกิจจานุเบกษา เรื่อง กำหนดชื่อเอกสาร และสิ่งพิมพ์ที่ห้ามมิให้ผู้ใดฝ่าฝืนในครอบครอง

2.2 หนังสือที่เป็นผลงานเพียงเรื่องเดียว หรือเป็นผลงานเพียงส่วนน้อยที่แตกต่างไปจากผลงานส่วนใหญ่ของนักเขียนนั้น อาทิ บทละครเรื่องวงศ์เทวราช เป็นพระราชนิพนธ์เรื่องเดียวในประเภทประชดประชันข้าช่น (Satire and Humour) ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือลิลิตนิทราชาคริต เป็นลิลิตเรื่องเดียวในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงแปลจากเรื่อง The Sleeping Awaken แล้วทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นเป็นลิลิต

2.3 หนังสือที่ก๊อขึ้น หรือเป็นการปลอมแปลงวรรณกรรม (Fakes and Forgeries) หมายถึงหนังสือ หรือเอกสารที่แต่งขึ้นโดยเจตนาจะหลอกลวงว่าเป็นผลงานของนักเขียนที่มีชื่อเสียง เป็นเอกสารของบุคคลสำคัญ หรือเป็นเอกสารที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ (อัมพร ทิยะระ 2523: 20-21) เช่น หนังสือคำให้การขุนหลวงหาวัด ของ ก.ล.ร. กุหลาบ ชื่อของ ก.ล.ร. กุหลาบ เป็นที่รู้จักกันดีในฐานะผู้ดัดแปลง หรือปลอมแปลงประวัติศาสตร์ จนคำว่า "กุ" ซึ่งเป็นชื่อของนายกุหลาบ กลายเป็นคำที่มีความหมายว่า การแต่งสรรปั้นเรื่องที่ไม่มีความจริง หนังสือของ ก.ล.ร. กุหลาบหาอ่านได้ยากจนทุกวันนี้ เนื่องจากครั้งหนึ่งเคยเป็นหนังสือต้องห้ามสำหรับประชาชน (มัทนยา ธนะภูมิ 2525 : 35)

2.4 พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระนิพนธ์ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ พระนิพนธ์ในพระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ และหนังสือที่ได้รับรางวัล หรือชนะการประกวด

3. หนังสือเก่าที่มีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ หรือมีสภาพรูปเล่มสวยงาม ประกอบด้วยหนังสือหายาก 3 ลักษณะ คือ

3.1 หนังสือเก่าที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีสภาพรูปเล่มสมบูรณ์ เช่น มีกล่องบรรจุ มีใบหุ้มปก ปกนอกไม่ชำรุด ทุกหน้าในเล่มไม่มีรอยพับ หรือฉีกขาด และข้อความไม่เปื้อนเลอะเลือน

3.2 หนังสือซึ่งใช้วัสดุมีค่า สัตทำอย่างประณีตบรรจง (Deluxe Editions)

การเข้าเล่มเย็บปกแข็งแรงทนทาน การจัดรูปเล่มสวยงาม และตกแต่งหน้าปกด้วยวัสดุมีค่า เช่น ผ้าไหม โลหะ แผ่นเงิน แผ่นทอง หรืองาช้าง (Archer 1965:6) หนังสือภาษาไทย โดยเฉพาะพระราชนิพนธ์ประเภทวรรณคดีในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่วนใหญ่เป็นหนังสือปกแข็ง การจัดรูปเล่มประณีตบรรจง และสวยงาม ไขปกสีต่าง ๆ หน้าปกมีลวดลายและตัวอักษรบนหน้าปกเป็นตัวนูน และเดินทองทุกตัว

3.3 หนังสือที่มีภาพประกอบที่มีคุณค่า อาทิ ภาพประกอบที่ผู้เขียนวาด หรือถ่ายภาพด้วยตนเอง ภาพประกอบที่อาจดึงออกจากเล่มได้โดยง่าย ภาพประกอบที่เป็นภาพฝีพระหัตถ์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หรือภาพประกอบที่วาดโดยจิตรกรที่มีชื่อเสียง

3.4 หนังสือที่มีขนาดและรูปเล่มต่างไปจากธรรมดา ได้แก่ หนังสือที่มีขนาดและรูปเล่มแตกต่างไปจากหนังสือทั่ว ๆ ไป จัดทำขึ้นเพื่อความสวยงาม และดึงดูดความสนใจ

4. หนังสือที่มีประวัติการครอบครอง (Provenance) ว่าเคยเป็นหนังสือของผู้ใดมาก่อน เคยเป็นสมบัติของห้องสมุด หรือซื้อมาจากร้านหนังสือแห่งใด ลักษณะของหนังสือหายากที่จะใช้เป็นหลักฐานค้นคว้าเกี่ยวกับประวัติการครอบครองหนังสือมี 3 ลักษณะ คือ

4.1 หนังสือที่มีภาพของผู้แต่ง หรือเจ้าของหนังสืออยู่ในเล่ม

4.2 หนังสือที่มีบรรณสิทธิ์ (bookplate) คือป้าย หรือตราประจำตัวของเจ้าของหนังสือ

4.3 หนังสือฉบับที่มีลายมือชื่อ หรือข้อความที่เจ้าของเดิมเขียนไว้ในเล่ม

อนึ่ง ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สำรวจหนังสือหายากภาษาไทยส่วนพระองค์ของ พระเจ้า-วรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ ในคฤหาสน์นราธิป เพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ที่เป็นประชากรในการวิจัย ตัดสิน และบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับหนังสือแต่ละเล่มด้วยตนเอง

ขั้นที่ 4 เขียนตารางประเมินค่าหนังสือหายาก ในขั้นนี้ผู้วิจัยนำเอารายละเอียดจากเกณฑ์ประเมินค่าหนังสือหายาก และคุณสมบัติของหนังสือหายากแต่ละเล่มมา เขียนแสดงตารางประเมินค่า

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีแจกแจงความถี่ และหาค่าร้อยละ
การหาค่าร้อยละใช้สูตร

$$P = \frac{f}{n} \times 100$$

เมื่อ P แทนค่าร้อยละ

f แทนค่าจำนวนความถี่ในแต่ละรายการ

n แทนจำนวนหนังสือทั้งหมด

(ประกอบ วรรณสูตร 2525: 73)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย